

Jolanta Martuszevska¹✉

¹Akademia Marynarki Wojennej, Poland

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA W ASPEKcie PRZYSPOSOBIENIA OBRONNEGO

Abstrakt. Bezpieczeństwo stanowi ponadczasowy problem, który w konsekwencji odnosi się zarówno do pojedynczego człowieka, jak i całego społeczeństwa (Sikorska, 2015). Życie ludzkie bywa zagrożone nie tylko w okresie wojny, ale i w czasie pokoju, dlatego przygotowanie obronne stało się naturalnym składnikiem edukacji całego społeczeństwa. Przynależenie obronne młodzieży szkolnej było obowiązkowym przedmiotem nauczania wynikającym z ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL (Dz. U. 1988 r. nr 30, poz. 207). Przedmiot ten stanowił element zbiorowego systemu przygotowania ludności do obrony cywilnej. Zawierał także części praktyczne (strzelectwo sportowe, terenoznawstwo). Edukacja obronna ukierunkowana była na przygotowanie i wyszkolenie lub przynależenie ludności w taki sposób, aby mogła skutecznie bronić się przed atakiem lub napaścią wroga. Edukacja dla bezpieczeństwa służy przygotowaniu uczniów do właściwego zachowania oraz odpowiednich reakcji w sytuacjach tworzących zagrożenie dla zdrowia i życia w trakcie pokoju. Nie porusza tematyki terenoznawstwa czy orientacji mapy w terenie. Te zagadnienia ćwiczone w czasie obozów młodzieżowych przedmiotem edukacja obronna. Istotnym wydaje się fakt kontynuacji podobnych działań. Celem artykułu jest przedstawienie problemu przynależenia obronnego, a szczególnie zagadnień związanych z ćwiczeniami w terenie, na podstawie analizy metodyki nauczania dwóch przedmiotów: przynależenia obronnego (PO) oraz edukacji dla bezpieczeństwa (EDB).

Słowa kluczowe: przynależenie obronne, edukacja dla bezpieczeństwa, aktywizujące metody nauczania, terenoznawstwo, orientacja w terenie, mapa

WPROWADZENIE

Rzadkie podejmowanie przez Polaków akcji ratowniczych w stosunku do osób w stanie zagrożenia życia (np. chorych, u których doszło do nagłego zatrzymania krążenia w przebiegu zawału serca) skutkuje zgonem wielu ludzi, często w młodym wieku. Gruntowne, profesjonalne, a przede wszystkim praktyczne przeszkolenie w tym zakresie uczniów na każdym etapie edukacyjnym

może tę sytuację zmienić w myśl znanej zasady: czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci. Ważnym, choć niedocenianym zagadnieniem jest umiejętność orientowania mapy i poruszania się w terenie przy pomocy jej lub kompasu. W XXI wieku człowiek opiera się w głównej mierze na wysoko rozwiniętej technologii, a umiejętność poruszania się w terenie przy pomocy mapy wydaje się zbędna. Jednak w sytuacji, gdy zawiodą wynalazki nowoczesnej technologii (m.in. telefony,

✉mgr Jolanta Martuszevska, Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte, ul. Śmidowicza 69, 81-127 Gdynia, e-mail: jolantahmartuszevska@gmail.com

GPS itp.) czy zabraknie zasięgu, istotna jest wiedza oraz umiejętność znalezienia się w terenie. Wydają się one bezcenne i nie powinny być nikomu obce. Program przysposobienia obronnego obejmował tę tematykę w trakcie letnich obozów szkolnych.

Edukacja dla bezpieczeństwa służy przygotowaniu uczniów do właściwego zachowania oraz odpowiednich reakcji w sytuacjach tworzących zagrożenie dla zdrowia i życia. Przedmiot obejmuje różnorodne treści kształcenia z zakresu bezpieczeństwa państwa, organizacji działań ratowniczych, edukacji zdrowotnej i pierwszej pomocy, ale tematy praktyczne, takie jak poruszanie się w terenie, określanie kierunków świata nie są omawiane (Rozporządzenie Ministra, 2018). Potrzebne jest nowe spojrzenie ze strony ministerstwa na treści programowe w szkole, zwłaszcza na zastosowanie i rolę mapy. W dzisiejszych czasach w każdym telefonie dostępne są GPS i mapy, które pozwalają bez problemu odnaleźć się w terenie, jednak nie należy bezgranicznie ufać urządzeniom mogącym zawieść w najmniej spodziewanym momencie. Podstawa programowa edukacji dla bezpieczeństwa dla szkoły ponadpodstawowej zakłada przygotowanie uczniów do właściwego zachowania w reakcjach trudnych, kryzysowych, stwarzających zagrożenie zdrowia i życia oraz umiejętność udzielania pierwszej pomocy, ale nie podejmuje zagadnień dotyczących poruszania się w terenie, orientowania mapy.

Istotne jest, aby wykształcić u młodych ludzi takie sposoby zachowania, które zapewnią wyeliminowanie lub maksymalne ograniczenie ujemnych czynników w rozmaitych sytuacjach zagrożenia zdrowia oraz życia, niekoniernie związanych ze stanem wojny (Szymczak, 1984).

HISTORIA EDUKACJI OBRONNEJ W POLSCE

Początki edukacji obronnej sięgają okresu po I wojnie światowej, gdy przysposobieniem wojskowym zajmowały się instytucje państwowe (wojsko), szkoły, organizacje paramilitarne, w tym społeczne. Edukację obronną definiowano jako wszechstronne przygotowanie społeczeństwa (narodu), ze szczególnym uwzględnieniem systemu kształcenia młodzieży szkolnej i akademickiej, do wypełniania zadań humanitarnych w celu minimalizowania następstw i likwidacji skutków awarii, katastrof oraz klęsk żywiołowych w czasie pokoju, a także czynników rażenia podczas wojny (Stępień, 1999). Pierwsze programy nauczania zawierały między innymi tematy dotyczące tradycji oręża polskiego oraz powinności żołnierza

i obywatela gotowego do oddania życia w obronie zagrożonej ojczyzny.

W grudniu 1922 roku ukazało się rozporządzenie ministrów spraw wojskowych oraz wyznań religijnych i oświecenia publicznego o wprowadzeniu przedmiotu „przysposobienie rezerw” do programu szkół średnich oraz do profilu ogólnokształcącego i zawodowego. System oświaty w dziedzinie kształcenia obronnego w latach 1918–1925 był okresem prób i eksperymentów. W 1927 roku, po utworzeniu Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, wydano *Instrukcję wyszkolenia oddziałów przysposobienia wojskowego*, która precyzowała rzeczowe uwarunkowania edukacji obronnej. Przyjęto, że przysposobieniu wojskowemu podlegać będzie pięć grup: młodzież szkolna, młodzież akademicka, młodzież pozaszkolna, rezerwiści i kobiety. W obrębie prowadzonej działalności określono następujące zagadnienia: wychowanie obywatelskie, wychowanie wojskowe, wychowanie fizyczne, wyszkolenie wojskowe (Grudzień, 2011).

Przysposobienie wojskowe młodzieży szkolnej było obowiązkowym przedmiotem nauczania w gimnazjum i liceum. Objęci nim byli uczniowie szkół zawodowych i rzemieślniczych oraz szkół średnich (Wiedza o społeczeństwie, 2020). Szkoły zawodowe i rzemieślnicze przygotowywały potencjalnych podoficerów, a szkoły średnie – potencjalnych oficerów zawodowych i rezerwistów. Celem przysposobienia wojskowego kobiet było przygotowanie do działalności społecznej oraz pełnienia funkcji pomocniczych w wojsku, np. w służbie sanitarnej, oświatowej, łączności i administracji. Zaznaczono, że jest to podstawowe zadanie wychowawcze w szkole (Zarządzenie Ministra, 1937).

W okresie II Rzeczypospolitej istotną rolę odgrywały stowarzyszenia społeczne, głównie związki młodzieży i organizacje o charakterze paramilitarnym. Poglądy organów odpowiedzialnych za edukację obronną społeczeństwa zmieniały się w miarę kształtowania się nowego ustroju społeczno-politycznego Polski po II wojnie światowej.

Podstawowe cele edukacji obronnej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stanowiły ukształtowanie świadomości obronnej obywateli oraz poszerzenie władzy służącej stalemu zwiększaniu efektywności działania poszczególnych osób i zespołów ludzkich, organów politycznych, władzy i administracji państwowej w czasie, jak wtedy uważano, narastania zagrożenia i wojny. Stąd też najważniejszą formą edukacji było szkolenie strategiczno-obronne.

W 1946 roku na podstawie dekretu Rady Państwa wprowadzono do szkół przysposobienie wojskowe jako obowiązkowy przedmiot nauczania. Dwa lata później Sejm uchwalił ustawę o powszechnym obowiązku wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Realizację powyższej ustawy powierzono powołanej w 1948 roku organizacji „Służba Polsce”. Biuro organizacji znajdowało się w Ministerstwie Oświaty. Kierowała ona szkoleniem oraz wychowaniem młodzieży w tzw. hufcach wojskowych (Wiedza o społeczeństwie, 2020). Nie zmienia to jednak faktu, że w latach 1945–1951 nie istniał jednolity program nauczania z zakresu obrony i ochrony kraju. Dopiero w 1952 roku opracowano i wydano pierwszy jednolity program nauczania przysposobienia wojskowego. Dominowała w nim tematyka szkolenia taktycznego, ogniowego, musztry i regulaminów wojskowych, natomiast powszechna samoobrona ludności potraktowana została marginesowo.

W latach 60. szczególnego znaczenia nabierała problematyka obrony terytorialnej kraju, w tym obrony cywilnej. Pojawienie się nowych środków prowadzenia wojny wywołało konieczność powszechnego szkolenia obywateli i przygotowania ich do wykonywania określonych funkcji w systemie obrony państwa. Ówczesne władze uznały, że najlepszym sposobem przygotowania obywateli do obrony państwa jest przeszkolenie młodzieży w szkołach. Tym sposobem każdy obywatel po ukończeniu szkoły i zdobyciu zawodu wchodził w życie jako członek społeczeństwa z określonym zasobem wiedzy i umiejętności obronnych (Grudzień, 2011).

Ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wprowadziła przysposobienie obronne młodzieży oraz powszechną samoobronę ludności (Ustawa, 1967). Tym samym nałożono na resort oświaty i wychowania oraz na inne ministerstwa, którym podlegają szkoły, obowiązek szkolenia ludności w zakresie powszechnej samoobrony przez objęcie całej młodzieży szkolnej przysposobieniem obronnym, zamiast przysposobienia wojskowego. Początkowo nowo wprowadzony przedmiot realizowany był jedynie w szkołach średnich.

W 1969 roku w celu objęcia przygotowaniem obronnym całej młodzieży rozpoczęto wdrażanie tego przedmiotu do szkół wszystkich typów i szczebli. Przysposobienie obronne młodzieży szkolnej realizowane było w wymiarze 76 godzin lekcyjnych. Warto podkreślić, że cały proces edukacji społeczeństwa organizowały

i sprawowały nad nim nadzór kierowniczy naczelne i terenowe organy polityczne władzy i administracji państwowej. W zakresie obrony cywilnej główny wysiłek skupiono na przygotowaniu ludności do ochrony przed skutkami użycia ówczesnych środków rażenia, organizacji i prowadzenia akcji ratunkowych, zwalczania klęsk żywiołowych i usuwania ich skutków (Wiedza o społeczeństwie, 2020).

W latach 80. przemiany społeczne spowodowały przebudowę celów i treści kształcenia obronnego młodzieży szkolnej. Programy przysposobienia obronnego nie były w pełni апробowane przez społeczeństwo. Dominowała w nich tematyka wojskowa i indoktrynacja polityczna. Przykładem braku stabilności treści kształcenia obronnego jest to, że w latach 1952–1990 programy przysposobienia wojskowego i obronnego w szkołach ponadpodstawowych były zmieniane 24 razy. W roku szkolnym 1990/1991 wycofano ze szkół podstawowych przedmiot przysposobienie obronne i wprowadzono zastępczo zagadnienia z zakresu samoobrony.

Niestabilność programowa sprawiła, że poziom edukacji obronnej w tych szkołach znacznie się obniżył. Na dobrym poziomie natomiast przebiegało kształcenie w ramach przedmiotu przysposobienie obronne w szkołach ponadpodstawowych. Doksztalcanie odbywało się również w ramach obozów przysposobienia obronnego w czasie wakacji, niestety malejące fundusze ograniczały edukację prowadzoną w ten sposób (Grudzień, 2011).

W zakresie szkolenia obronnego studentów w uczelniach, podlegających Ministerstwu Edukacji Narodowej, od czasu usunięcia w 1991 roku z programu studiów zajęć wojskowych nie prowadziło się żadnych zajęć z problematyki wojskowej. W 1995 roku z inicjatywy Ministerstwa Obrony Narodowej przy Uniwersytecie Warszawskim powstało Studium Bezpieczeństwa Narodowego. Zajęcia obejmowały treści związane z bezpieczeństwem międzynarodowym, systemem obronnym Polski i polityką obronną, integracją Polski ze strukturami NATO, zadaniami ogólnoobronnymi, w tym ekonomiczno-obronnymi.

Historia edukacji obronnej poruszała zagadnienia dotyczące umiejętności zachowania się głównie w czasie wojny. Terenoznawstwo czy strzelectwo można zaliczyć także do działań w trakcie pokoju i powinno być wprowadzone w treści kształcenia edukacji dla bezpieczeństwa.

PRZYSPOBIENIE OBRONNE A LETNIE OBOZY

Program letniego obozu przygotowywał uczniów do roli pomocników nauczycieli przysposobienia obronnego. Stanowił podstawę do organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego i rekreacyjnego.

Jako metody realizacji zajęć stosowano pogadanki, wycieczki oraz spotkania, natomiast zajęcia przygotowujące bezpośrednio pomocników nauczycieli prowadzono głównie metodą ćwiczeń praktycznych oraz zajęć instruktorskich. Stwarzano młodzieży warunki do występowania w roli instruktorów i organizatorów zajęć PO. Wdrażanie uczniów do roli instruktorskiej odbywało się we wszystkich możliwych sytuacjach wynikających z porządku dnia i pełnionych służb na obozie (MEN, 1989).

Podczas obozu należało umożliwić młodzieży zdobywanie różnych sprawności obronnych i sportowych oraz odznak i uprawnień. Specyfika przedmiotu PO, a tym bardziej w warunkach obozu, wymuszała konieczność przestrzegania zasad bezpieczeństwa i higieny pracy (BHP), zwłaszcza w toku zajęć praktycznych i sportów obronnych. Każde zajęcie praktyczne było poprzedzone pouczeniem uczestników o konieczność zachowania warunków bezpieczeństwa.

Ćwiczenia praktyczne mają szczególne znaczenie, gdyż kształtują umiejętności reagowania w sytuacjach zagrażających życiu. Podczas zajęć praktycznych należy w miarę możliwości stosować eksponujące metody: inscenizacyjną i sytuacyjną, które przyczyniają się do aktywizacji uczniów podczas wykonywania czynności praktycznych. Ćwiczenia praktyczne mogą być prowadzone w terenie, na boisku szkolnym, sali gimnastycznej, w pracowni przedmiotowej lub obiektach ochronnych – bezpośrednio przez nauczyciela z całą klasą albo w grupach przy pomocy uczniów-pomocników nauczyciela specjalnie przygotowanych do tej roli w godzinach pozalekcyjnych.

W procesie dydaktyczno-wychowawczym bardzo ważną formą są wycieczki, które należy organizować w czasie wolnym od zajęć. Powinny one być związane przede wszystkim z tematyką realizowanego materiału nauczania. Zaleca się zwiedzanie: straży pożarnej, policji, straży granicznej, a także muzeów wojskowych, schronów i kryjówek, izb pamięci narodowej itp. Pożyteczną formą oddziaływania na młodzież jest także zapraszanie zasłużonych obywateli, specjalistów bezpieczeństwa (strażacy, policjanci, ratownicy itd.).

ZADANIA W TERENIE

Mapa ma bardzo duże znaczenie nie tylko w procesie nauczania, ale również w życiu codziennym współczesnego społeczeństwa. Przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa powinien wyposażać ucznia w umiejętność posługiwania się mapą w jak najszerszym zakresie (Batorowicz, 1971; Stefaniak, 2013). Obecnie największy nacisk kładzie się na kształtowanie umiejętności logicznego i analitycznego myślenia. Niewątpliwie w tym procesie pomocne jest profesjonalne wykorzystanie mapy, która wspomaga sprawność intelektualną ucznia (Pulinowa, 1996).

Mapa pobudza wyobraźnię i wspomaga myślenie. Czytanie mapy ułatwia zrozumienie pojęć, założeń oraz zagadnień, które trzeba rozpatrzyć i przeanalizować.

Kolejną istotną umiejętnością jest wyznaczanie stron świata, zwłaszcza wtedy, gdy trzeba się posłużyć czymś innym niż kompas (np. azymutem). Wychodząc na wędrówkę, nie zabiera się ze sobą np. busoli, natomiast kierunek świata należy umieć rozpoznać.

Uczeń powinien wiedzieć, że istnieje kilka metod rozpoznawania kierunków świata. Przy ich wyznaczaniu wykorzystuje się wpływ temperatury, wiatrów i opadów na drzewa, kamienie i tzw. przedmioty terenowe. Można orientować się po samotnie stojącym drzewie, mając na uwadze, że nie zawsze północna strona jest najbardziej niekorzystna. W Polsce przeważają wiatry zachodnie i bywa, że to one w bardziej eksponowanych miejscach kształtują sylwetkę drzew.

Terenoznawstwo formuje orientację przestrzenną. Zdarza się, że po przejściu kilkuset metrów nie wiadomo, z którego kierunku się przyszło. Liczne ćwiczenia z mapą, kompasem, azymutem oraz szkicami mapy sprawiają, że uczeń mimowolnie uczy się śledzić i zapamiętywać trasę, którą się porusza (Rawski, 2019). Musi mieć on świadomość, że im dalej będzie szedł w błędnym kierunku, tym bardziej zwiększy się błąd jego pomiaru. Dlatego ważne są wycieczki, podczas których można ćwiczyć poruszanie się w terenie.

Podobnie jest ze szkicami. Często spotkać można plany, po których nie sposób trafić do celu. Uczniowie nie szli według szkicu wykonanego przez kogoś innego i nie wiedzą, na co zwrócić uwagę. Dlatego takie umiejętności, jak precyzja oraz dokładność w poruszaniu się w terenie można doskonalić podczas wycieczek szkolnych.

Efektywnym sposobem radzenia sobie z różnymi zagrożeniami występującymi we współczesnym świecie

jest kształcenie dzieci i młodzieży od najmłodszych lat. Po zakończeniu szkoły młody człowiek powinien wejść w dorosłe życie przygotowany do zapewnienia bezpieczeństwa sobie i innym. Warunkiem, że będzie on odpowiednio przygotowany do wypełnienia tej funkcji, jest praca kompetentnego nauczyciela oraz odpowiednio dobrane i realizowane treści programowe (Mroczkowska, 2010).

PODSUMOWANIE

Nauczanie edukacji dla bezpieczeństwa, podobnie jak przysposobienia obronnego, wymaga stosowania różnorodnych metod, zwłaszcza aktywizujących. Wszystkie z zastosowanych sposobów i form nauczania powinny kształtować aktywny i świadomy stosunek uczniów do nauki, rozwijać ich zdolności poznawcze, wdrażać do samodzielnego, logicznego i krytycznego myślenia. Dobór metod nauczania powinien zapewnić osiągnięcie założonych celów, największą aktywność uczniów i najlepsze opanowanie przez nich materiału nauczania.

Szkoła powinna stać się miejscem bezpiecznym i uczyć, jak radzić sobie nie tylko w sytuacjach ekstremalnych – takich jak pożar, wypadek drogowy, powódź, awaria cysterny z niebezpiecznymi substancjami, zatrucie różnego rodzaju środkami toksycznymi, zgubienie się w lesie – ale i również podczas mniej groźnych okoliczności mającymi miejsce w domu i szkole, uwzględniając różny stopień samodzielności i zakres doświadczeń życiowych uczniów. Młody człowiek powinien wejść w dorosłe życie przygotowany nie tylko do wypełniania obowiązków zawodowych, ale i do zapewnienia bezpieczeństwa sobie i innym, pod warunkiem realizacji odpowiednio dobranych treści programowych przez kompetentnych nauczycieli.

Umiejętność analizy, orientacji w terenie i czytania mapy tradycyjnej jest konieczna. Podobnie mapy cyfrowej, coraz powszechniej używanej w codziennym życiu. Ich szerokie zastosowanie może w przyszłości wpłynąć na zwiększenie ich roli w procesie dydaktycznym.

W podstawie programowej edukacji dla bezpieczeństwa zaniebane zostały elementy przydatne w prak-

tycznej obronie terytorium kraju, takie jak strzelectwo, terenoznawstwo i inne. Przeszkodą w ich realizacji nie są jednak jedynie względy ekonomiczne, lecz aspekty natury programowej. Wysoce wskazane jest uwzględnienie w kształceniu teoretycznym i praktycznym poruszonych zagadnień, aby zapewnić pełną edukację dla bezpieczeństwa.

LITERATURA

- Batorowicz, Z. (1971). *Mapa w nauczaniu geografii*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, s. 17.
- Grudzień, D. (2011). *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec przysposobienia obronnego*. Gdańsk: GWSH, s. 12.
- MEN (1989). *Przysposobienie obronne, Program szkół podstawowych MEN*. Warszawa: Wyd. MEN, s. 17.
- Mroczkowska, B. (2010). *Z myślą o naszym bezpieczeństwie*. Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny „Meritum”, 4, 59–62.
- Pulinowa, M.Z. (1996). *Podręcznik w świetle zasad kształcenia geograficznego*. *Geografia w Szkole*, 49, 1, 19–24.
- Rawski, T. (2019). *Terenoznawstwo. Materiał metodyczny*. Pobrane z: <http://www.ktg.hg.pl/abc/terenoznawstwo.pdf>
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (2018). *Dz.U.* 2018 poz. 467
- Sikorska, D. (2013). *Problematyka edukacji dla bezpieczeństwa dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. *Pedagogika Rodziny*, s. 113.
- Stępień, R. (1999). *Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa*. Warszawa: AON, s. 98–99.
- Szymczak, M. (1984). *Słownik Języka Polskiego*. Warszawa: Państwowe, Wydawnictwo Naukowe, s. 147.
- Ustawa z 21.11.1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. *Dz. U.* 1988 r. nr 30, poz. 207.
- Wiedza o społeczeństwie (2020). <http://www.wos.org.pl>, dostęp: 13.05.2020 r.
- Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministra Spraw Wojskowych z 10 września 1937 roku w sprawie organizacji przysposobienia młodzieży szkolnej do obrony. (1937). *Dz.U.* 1937 nr 78 poz. 572.

EDUCATION FOR SAFETY IN THE ASPECT OF CIVIL DEFENCE TRAINING

Abstract. Security is a perpetual problem which applies to both individuals and society as a whole (Sikorska, 2015). Human life is at risk not only in times of war but also during peace, which is why civil defence training has become a natural component of the society's education. Civil defence training was a compulsory education subject for school children – as established in the Act on the universal obligation to defend the People's Republic of Poland (Ustawa..., 1967). This subject was part of a collective civil defence preparation system for the Polish population. It also contained practical elements (sports shooting, topography). Civil defence training was focused on preparing, training and adopting the population in a way that would allow it to effectively defend itself against an attack. Safety education aims to prepare students to behave and respond properly in cases where their life and well-being may be at risk during peacetime. It does not include such subjects as topography and land navigation using a map – ones that students who had to go through civil defence training practised during summer camps. Nonetheless, maintaining such activities seems important. The article aims to present the problem of civil defence training, especially issues related to field exercises, based on the analysis of the teaching methodology of two subjects: civil defence training (PO) and safety education (EdB).

Keywords: civil defence training, safety education, activating teaching methods, topography, land navigation, map